

60. ročník

2023/2024

KRAJSKÉ KOLO

Kategorie C

Teoretická část – Zadání

60 bodů, 120 minut

PERIODICKÁ SOUSTAVA PRVKŮ

1 I. A	2 II. A	3 III. B	4 IV. B	5 V. B	6 VI. B	7 VII. B	8 VIII. B	9 VIII. B	10 VIII. B	11 I. B	12 II. B	13 III. A	14 IV. A	15 V. A	16 VI. A	17 VII. A	18 VIII. A
1 H 1 1,00794 Vodík																	2 He 2 4,0026 Helium
2 Li 3 6,941 0,97 Lithium	4 Be 4 9,0122 1,50 Beryllium											5 B 5 10,811 2,00 Bor	6 C 6 12,011 2,50 Uhlík	7 N 7 14,007 3,10 Dusík	8 O 8 15,999 3,50 Kyslík	9 F 9 18,998 4,10 Fluor	10 Ne 10 20,179 Neon
3 Na 11 22,990 1,00 Sodík	12 Mg 12 24,305 1,20 Hořčík											13 Al 13 26,982 1,50 Hliník	14 Si 14 28,085 1,70 Křemík	15 P 15 30,974 2,10 Fosfor	16 S 16 32,06 2,40 Síra	17 Cl 17 35,453 2,80 Chlor	18 Ar 18 39,948 Argon
4 K 19 39,098 0,91 Draslík	20 Ca 20 40,078 1,00 Vápník	21 Sc 21 44,956 1,30 Skandium	22 Ti 22 47,867 1,30 Titan	23 V 23 50,942 1,50 Vanad	24 Cr 24 51,996 1,60 Chrom	25 Mn 25 54,938 1,60 Mangan	26 Fe 26 55,845 1,60 Železo	27 Co 27 58,933 1,70 Kobalt	28 Ni 28 58,693 1,70 Nikl	29 Cu 29 63,546 1,70 Měď	30 Zn 30 65,38 1,70 Zinek	31 Ga 31 69,723 1,80 Gallium	32 Ge 32 72,61 2,00 Germanium	33 As 33 74,922 2,20 Arzen	34 Se 34 78,971 2,50 Selen	35 Br 35 79,904 2,70 Brom	36 Kr 36 83,798 Krypton
5 Rb 37 85,468 0,89 Rubidium	38 Sr 38 87,62 0,99 Stroncium	39 Y 39 88,906 1,70 Yttrium	40 Zr 40 91,224 1,20 Zirkonium	41 Nb 41 92,906 1,20 Niob	42 Mo 42 95,95 1,30 Molybden	43 Tc 43 -98 1,40 Technecium	44 Ru 44 101,07 1,40 Ruthenium	45 Rh 45 102,91 1,40 Rhodium	46 Pd 46 106,42 1,30 Palladium	47 Ag 47 107,87 1,40 Stříbro	48 Cd 48 112,41 1,50 Kadmium	49 In 49 114,82 1,50 Indium	50 Sn 50 118,71 1,70 Cín	51 Sb 51 121,75 1,80 Antimon	52 Te 52 127,60 2,00 Tellur	53 I 53 126,90 2,20 Jod	54 Xe 54 131,29 Xenon
6 Cs 55 132,91 0,86 Cesium	56 Ba 56 137,33 0,97 Baryum		72 Hf 72 178,49 1,20 Hafnium	73 Ta 73 180,95 1,30 Tantal	74 W 74 183,84 1,30 Wolfram	75 Re 75 186,21 1,50 Rhenium	76 Os 76 190,23 1,50 Osmium	77 Ir 77 192,22 1,50 Iridium	78 Pt 78 195,08 1,40 Platina	79 Au 79 196,97 1,40 Zlato	80 Hg 80 200,59 1,40 Rtuť	81 Tl 81 204,38 1,40 Thallium	82 Pb 82 207,20 1,50 Olovo	83 Bi 83 208,98 1,70 Bismut	84 Po 84 -209 1,80 Polonium	85 At 85 -210 1,90 Astat	86 Rn 86 -222 Radon
7 Fr 87 -223 0,86 Francium	88 Ra 88 226,03 0,97 Radium		104 Rf 104 261,11 Rutherfordium	105 Db 105 262,11 Dubnium	106 Sg 106 263,12 Seaborgium	107 Bh 107 262,12 Bohrium	108 Hs 108 270 Hassium	109 Mt 109 268 Meitnerium	110 Ds 110 281 Darmstadtium	111 Rg 111 280 Roentgenium	112 Cn 112 277 Kopernicium	113 Nh 113 -287 Nihonium	114 Fl 114 289 Flerovium	115 Mc 115 -288 Moskovium	116 Lv 116 -289 Livermorium	117 Ts 117 -291 Tennessin	118 Og 118 293 Oganesson

Diagram illustrating the structure of an element box for Vanadium (V):

- 50,942: Relativní atomová hmotnost
- V: Značka
- 23: Protonové číslo
- 1,50: Elektronegativita
- Vanad: Název

6 LANTHANOIDY	57 La 1,10 Lanthan	58 Ce 1,10 Cer	59 Pr 1,10 Praseodym	60 Nd 1,10 Neodym	61 Pm 1,10 Promethium	62 Sm 1,10 Samarium	63 Eu 1,00 Europium	64 Gd 1,10 Gadolinium	65 Tb 1,10 Terbium	66 Dy 1,10 Dysprosium	67 Ho 1,10 Holmium	68 Er 1,10 Erbium	69 Tm 1,10 Thulium	70 Yb 1,10 Ytterbium	71 Lu 1,10 Lutecium
7 AKTINOIDY	89 Ac 1,00 Aktinium	90 Th 1,10 Thorium	91 Pa 1,10 Proaktinium	92 U 1,20 Uran	93 Np 1,20 Neptunium	94 Pu 1,20 Plutonium	95 Am 1,20 Americium	96 Cm 1,20 Curium	97 Bk 1,20 Berkelium	98 Cf 1,20 Kalifornium	99 Es 1,20 Einsteinium	100 Fm 1,20 Fermium	101 Md 1,20 Mendělevium	102 No 1,20 Nobelium	103 Lr 1,20 Lawrencium

TEORETICKÁ ČÁST**60 BODŮ****Úloha 1 Duhový mangan****19 bodů**

Eleonořin deník

8. června 2023

Tak se musím přiznat, že můj nejoblíbenější prvek už není thulium, ale mangan. Je to prostě hotový chemický chameleon... Jasně, sám o sobě vypadá nenápadně, je to stříbrný kov jako skoro každý, ale jeho sloučeniny mají tolik barev! Zajímalo mě, kolik bych jich dokázala vykouzlit sama s pár chemikáliemi. Tak jsem si vzala manganistan draselný, zelenou skalici, **látku A** obsahující draslík, kyselinu sírovou, peroxid vodíku, udělala si vodné roztoky, začala to mixovat a čekala, co se bude dít.

Nejdřív jsem smíchala zelenou skalici s **látkou A**, něco zeleného (**látkou B**) se mi vysráželo a vznikla **sůl C (reakce 1)**. Když jsem k tomu přidala manganistan, sraženina tam pořád byla, ale změnila barvu na hnědooranžovou (**látkou D**) a roztok byl takový hnědý (**látkou E**).

Pak jsem zkusila smíchat manganistan s velkým množstvím peroxidu a okyselit to kyselinou sírovou. To se roztok hezky odbarvil (**reakce 2**). Když jsem taky smíchala manganistan s peroxidem, ale nepřidala kyselinu, vzniklo tam něco skoro černého (**látkou E**) (**reakce 3**). O této reakci vím, že během ní reagují pouze manganistan s peroxidem, jedním z produktů je **látkou A** a také stejný plyn jako v předchozí **reakci 2**. Podle barvy bylo jasné, že se hned spotřeboval veškerý manganistan. Zajímavé je, že pak směs ještě dlouho a docela hodně šuměla (**reakce 4**).

Dál jsem přidala manganistan do pořádně koncentrovaného roztoku **látky A** a tyjo, to byla krásná zelená barva (**látkou F**) (**reakce 5**)... Našla jsem, že při této reakci vzniká stejný plyn jako v **reakci 2** a **reakci 3**.

Nakonec jsem opustila roztoky a smíchala pevný manganistan draselný s koncentrovanou kyselinou sírovou. Tuhle reakci dobře znám, vím, že není redoxní a vzniká při ní tmavozelená **látkou G**, která právě obsahuje mangan, **sůl C** a voda (**reakce 6**). Tmavozelená látka má tak silné oxidační účinky, že když se potká třeba s papírem, tak ho zapálí. Přitom se redukuje na černou **látkou E** – mimochodem, nedávno jsem s **látkou E** barvila keramiku a vypadá opravdu hezky!

Str. 1254

1) Jakou barvu má zředěný vodný roztok manganistanu draselného?

Odpověď:

body:

2) Napište vzorce a názvy sloučenin A-G.

Vzorec A:

Název A:

Vzorec B:

Název B:

Vzorec C:

Název C:

Vzorec D:

Název D:

Vzorec E:

Název E:

Vzorec F:

Název F:

Vzorec G:

Název G:

body:

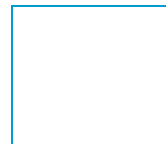
--

3) Napište vyčíslené rovnice reakcí (1)–(6). Rovnici (2) můžete uvést v plném, nebo iontovém tvaru.

Rovnice 1:	
Rovnice 2:	
Rovnice 3:	
Rovnice 4:	
Rovnice 5:	
Rovnice 6:	
	body:

4) Jak se triviálně nazývá sloučenina E?

Odpověď:	
	body:

Úloha 2 d a f-prvky podruhé**9 bodů****1) V tabulce je uvedeno několik tvrzení o d a f-prvcích. Určete, zda jsou pravdivá.**

Č.	Tvrzení	Je tvrzení pravdivé?	
		ANO	NE
1	d-prvky ochotně tvoří komplexní sloučeniny.	ANO	NE
2	Lanthanoidy se nejčastěji vyskytují v oxidačním stavu +IV.	ANO	NE
3	Mezi ušlechtilé kovy patří měď, platina a zlato.	ANO	NE
4	Kovy dobře vedou teplo, proto jsou při pokojové teplotě na dotyk studené.	ANO	NE
5	Lanthanoidy jsou si chemicky velmi podobné.	ANO	NE
6	d-prvkem s největší hustotou je rtuť.	ANO	NE
7	Osmium a vanad dosahují oxidačního stavu +VIII.	ANO	NE
8	Aktinoidy jsou na vzduchu stálé a jsou velice málo reaktivní.	ANO	NE
9	Kovy mívají krystalickou strukturu.	ANO	NE
10	Prvky 7. skupiny dosahují nejvyššího oxidačního stavu +IV.	ANO	NE
11	Žádný aktinoid se nevyskytuje v přírodě.	ANO	NE
12	Lanthanoidy mají vůči d-prvkům vysokou hustotu.	ANO	NE
			body:

- 7) **Vypočítejte, kolik g oxidu neodymitého Herbert získal, pokud se mu povedlo získat přesně 87 % veškerého neodymu z magnetu ve formě tohoto oxidu.**

Výpočet:

Hmotnost: ..... g

body:

Ted' už jen stačí sehnat někoho, kdo mu tím obarví sklo. Třeba se zadaří a bude měnit barvy podle typu osvětlení, jako to právě neodymové sklo dělá.

Úloha 4 Trochu zvláštní komplexy**9 bodů**

Následující úkol je prostý, vzorcům dát názvy a názvům vzorce. Nicméně se jedná o poměrně exotické kousky. Málo který z nich má využití, třeba komplex č. 4 je totiž explozivní. Zajímavé využití má ovšem komplex č. 6, který se používá při snímkování nádorů pomocí radioizotopů (konkrétně se používá izotop ^{99}Tc).

Č.	Název	Vzorec
1		$\text{Na}_3[\text{TaF}_8]$
2	komplex trinitrosyl-jodidoželezný	
3		$[\text{W}(\text{CO})_6]$
4	anion tetraperoxidochromičnanový(3-)	
5		$[\text{Nb}(\text{H}_2\text{O})(\text{O})\text{F}_4]^-$
6	kation triaqua-trikarbonyltechnecný(1+)	

Rady k ligandům:

- Ligand peroxido je odvozen od peroxidu vodíku, ze kterého byl anion vytvořen odtržením obou vodíků.
- Ligand O^{2-} se nazývá oxido.

1) Vytvořte názvy komplexů 1, 3 a 5 a vzorce komplexů 2, 4 a 6.

Název 1:
Vzorec 2:
Název 3:
Vzorec 4:
Název 5:
Vzorec 6:
body:

--

Úloha 5   Souboj titanu**9 bodů**

Potkat titan není nijak vzácné – vyskytuje se například ve špercích, pigmentech, implantátech a ve slitinách v letadlech, automobilech a průmyslu. Jak se ale titan získá? Nejvyšší a nejběžnější oxidační stav, ve kterém se titan vyskytuje, je +IV, proto se v přírodě nejčastěji vyskytuje jako oxid titaničitý, který se jako minerál nazývá rutil. Cesta titanu tak začíná právě jako rutil, ze kterého se zahříváním s uhlíkem v proudu chloru připraví chlorid titaničitý. Chlorid titaničitý je bezbarvá kapalina, která reaguje se vzdušnou vlhkostí na oxid a bezkyslíkatou kyselinu. Při výrobě titanu se chlorid titaničitý redukuje hořčíkem, čímž vzniká elementární titan.

2) Napište vyčíslenou rovnici reakce chloridu titaničitého se vzdušnou vlhkostí.

Rovnice:	body:
----------	--------------

3) Napište vyčíslenou rovnici reakce chloridu titaničitého s hořčíkem.

Rovnice:	body:
----------	--------------

Titan je poměrně reaktivní, za zvýšené teploty se ochotně slučuje s kyslíkem i dusíkem. Hořením titanu v dusíku vzniká TiN, který se díky své tvrdosti srovnatelné s karborundem používá na výrobu vrtáků.

4) Pojmenujte systematicky TiN.

Název:	body:
--------	--------------

5) Vyberte z možností, jakou tvrdost na Mohsově stupnici má TiN.

a) 1 b) 3 c) 6 d) 9 e) 12	body:
---------------------------------------	--------------

V analytické chemii se využívá metoda zvaná titanometrie, při které se využívá redukčních vlastností titanitých sloučenin. Takto lze stanovit množství např. platičitých iontů, kdy anion hexachloridoplaticitanový(2-) reaguje s titanitými ionty na anion tetrachloridoplaticitanový(2-).

6) Napište vyčíslenou iontovou rovnici stanovení platičitých iontů titanometricky (s použitím komplexních sloučenin uvedených v textu).

Rovnice:
body:

Zajímavou slitinou titanu s niklem je nitinol, který má tvarovou paměť – při zahřátí se vrací do původního tvaru. Toho se využívá například v drátech v rovnátkách nebo tzv. stentech, což je trubička, která v těle drží průchodné například cévy nebo jícn. Minimální teplota, kdy se slitina vrací do původního tvaru, v závislosti na molárním zlomku niklu, je uvedena v tabulce níže.

Číslo slitiny	Teplota, kdy se vrací do původního tvaru (°C)	Obsah Ni (hm. %)
1	-132	56,3
2	-24	56,2
3	25	55,8
4	42	55,4
5	50	55,1
6	65	54,3

